

Бондаренко Ігор Сергійович,
магістрант Інституту права
імені князя Володимира Великого,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ

УДК 37.013 (075.8)

Основні напрями правової соціалізації особистості

Соціалізація (от лат. *sociatis* – суспільний) – це процес навчання та засвоєння індивідом соціальних норм, культурних цінностей, зразків поведінки, притаманних певному суспільству чи соціальній групі. Завдяки соціалізації люди одержують можливість взаємодіяти один з одним, передавати соціальний досвід і культурні цінності, що є надбанням попередніх поколінь та втіленням в оточуючій реальній і духовній дійсності. Під час соціалізації кожна людина розвиває власну індивідуальність та здатність незалежно мислити й діяти. Соціалізація не є пасивним процесом – вона пов’язана з активною, діяльною участю у ньому самої людини. Одним з основних напрямів соціалізації особистості є правова соціалізація, що передбачає вироблення під час освоєння соціального досвіду ціннісно-нормативної орієнтації особистості, при якій приписи суспільних норм сприймаються нею як власні життєві установки.

Завдання дослідження: розкрити сутність правової соціалізації; визначити критерії правової соціалізації та етапи її формування.

Соціалізація особистості – процес багатовимірний. Одним з найважливіших напрямів загального процесу соціалізації є правова соціалізація, зміст якої полягає у засвоєнні особистістю правових цінностей, перетворенні їх у норми власного життя і поведінки. Звичайно, найбільш інтенсивним періодом соціалізації є дитинство та підлітковий вік, але й досягнувши дорослого стану, людина повинна адаптуватися до змінюваних соціальних цінностей. Адаптація має відбуватися під час переходу з одного соціального середовища до іншого (зміна соціального статусу, шлюб, переїзд із села до міста, зміна місця роботи та кола спілкування тощо), до виконання нових соціальних ролей. Саме тому науковці Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Костицький М.В., Мойсєєва О.Є. виділяють два якісно відмінні типи соціалізації: первинний (або ранній) та вторинний. Первинна соціалізація

охоплює період дитинства, тобто, час, коли індивід стає членом суспільства та включається у сферу міжособистісних відносин у малих групах. Вторинна соціалізація передбачає своєрідну трансформацію особистості (засвоєння нових цінностей і навичок), за допомогою якої вже соціалізований індивід інтегрується у нові сектори суспільства [1, с. 167].

Як відзначає В.Г. Подзолков, правова соціалізація поєднує в собі:

- засвоєння критеріїв оцінок юридичних ситуацій;
- вивчення законів й соціальних вимог, що визначають міру можливостей і належної поведінки в суспільстві;
- усвідомлення своїх прав і обов’язків та способів їхньої реалізації;
- оволодіння необхідними соціальними навичками шляхом правового навчання, правової освіти [3, с. 35].

Результатом правової соціалізації, як правило, є правова сформованість особистості, сформованість її правової психології. У педагогічному плані це пов’язано зі сформованістю її властивостей, наявністю таких правових складових:

- правової освіти;
- правової вихованості;
- правової навченості;
- правового розвитку [3, с. 65].

Вищий щабель проявів сформованості властивостей особистості виокремлюється у вигляді правової культури особистості.

Як зазначають дослідники Головченко В.В., Ковальський В.С., Подзолков В.Г., правова соціалізація може здійснюватися у різних формах, серед яких можна виділити такі:

- а) стихійне сприйняття права, що ґрунтується на власному правовому досвіді особи, епізодич-

ному ознайомленні з відповідними нормативними матеріалами тощо;

б) організований цілеспрямований вплив на правосвідомість з боку держави та громадських об'єднань, що полягає у запровадженні видання професійно підготовленої правової літератури, в організації «круглих столів», виступів у засобах масової інформації на правову тематику тощо;

в) самостійне систематичне вивчення особою текстів нормативно-правових актів, коментарів до них та іншої спеціалізованої юридичної літератури тощо [1, 2, 3].

Спрямованості на правомірну поведінку належить пріоритетна роль у правовій психології особистості. Вона визначає вибірковість активності й відносин особи, включаючи взаємовідносини з правовою системою, а також включає в себе такі правоорієнтаційні рушійні її сили:

1) гармонійно розвинені духовні та матеріальні потреби, відсутність криміногенних деформацій (алкоголізму, наркоманії тощо);

2) високий рівень правової культури – правові погляди, ідеї, переконання, ідеали справедливості, законності, рівності, єдності прав та обов'язків тощо;

3) правомірні цілі, плани, наміри у житті та діяльності за умови повної неприйнятності протиправних намірів. Так, присутні у деяких соціологічних анкетах запитання у стилі «За скільки тисяч доларів Ви б погодилися вбити свою бабусю?» є абсолютно неприйнятними і не підлягають навіть обміркуванню, вони повинні відразу ж відкидатися свідомістю. Правова психологія особистості створює імунітет до протиправних намірів та їх конкретизації у будь-яких життєвих намірах та планах;

4) правові установки, що знаходять вираження у пильній та стійкій увазі та інтересі до правових аспектів життя суспільства, колективу, групи, членом яких є особа, та суто законному їх вирішенню;

5) зацікавленість та потреба у правомірній поведінці та сприянні укріпленню законності й правопорядку, в особистій посильній участі у такій роботі, у підтримці правоохоронних органів, у вжитті заходів для дотримання правових норм і правил у своєму оточенні, в сім'ї, на роботі, у наданні допомоги людям, які зробили помилку та вступили у конфлікт із законом, але зрозумівши хибність своїх поглядів, готові спокутувати провину;

6) правові мотиви – рушійні сили особистості, виражені в особистісній цінності правомірної поведінки, у відповіді для себе на запитання: «Заради чого?».

Провідне завдання правової соціалізації – забезпечення правомірної поведінки особистості, що передбачає формування й розвиток у неї правової культури, правового виховання, правосвідомості.

Серед аспектів всебічного розвитку особистості – її висока правова культура, правове виховання та правова освіченість. Здатність людини розуміти правила співжиття й вимоги законів та відповідно поводитись не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі у різних видах діяльності.

Необхідним елементом доступу особистості до права є правове виховання, що має правозахисний зміст та водночас формує позитивне відношення громадян до державних інститутів. Правове виховання – ключовий напрям у педагогічному забезпеченні правової соціалізації й правової культури студентів. У сучасних умовах правове виховання набуло глобального характеру.

Правове виховання – цілеспрямований постійний вплив на особистість з метою формування у неї правової культури й активної правомірної поведінки.

Таким чином, мета правового виховання – надати особистості необхідні в житті юридичні знання та навчити її чітко дотримуватися вимог законів й підзаконних актів, тобто сформуванню досить високий рівень правової культури, що здатний значно зменшити кількість правопорушень.

Правове виховання складається з таких складових: формування правосвідомості, правової культури та правової поведінки. Правова свідомість складається з інтелектуальних (раціональних), емоційних та вольових процесів і станів. Кожен з цих компонентів має свою досить складну структуру, вони є тісно взаємопов'язаними.

Складовими правової свідомості є певні стани: правові знання, правові вміння та правові навички. Правові вміння й навички тісно пов'язані з вольовою сферою: особа не тільки повинна мати певний обсяг правових знань, знати свої юридичні права й обов'язки, але й вміти їх виконувати, використовувати і дотримуватись, а також захищати свої права й обов'язки, правомірну діяльність й поведінку, правильно приймати рішення, застосовувати норми права відповідно до вимог законності [3, с. 32].

Другою сферою правової свідомості є емоційні процеси і стани. З емоціями тісно пов'язані правові почуття. Правовим почуттям властиві більш стійкі й тривалі психічні стани. Це така форма відображення правових явищ, яка сприймається й оцінюється особою відповідно до своїх потреб, інтересів, а також до потреб інших суб'єктів права та відображає суб'єктивне ставлення особи до цих явищ (почуття законності, почуття права, почуття справедливості). У процесі правової діяльності й поведінки правові почуття поєднуються з інтелектуальною і вольовою сферами індивідуальної правосвідомості, розвиваються у результаті правової освіти, правової пропаганди, правової агітації, практичної діяльності і у правовідносинах.

До третьої сфери належать вольові процеси і стани. Вольова сфера правосвідомості особи починається з усвідомлення правових потреб й інтересів суб'єктів суспільних відносин. Правові потреби і інтереси – це базові складові поведінки й діяльності особи, вони спонукають її до вступу в суспільні відносини з іншими суб'єктами [2, с. 39].

У своїй сукупності інтелектуальна, емоційна та вольова сфера правосвідомості є необхідною основою для правомірної поведінки.

Таким чином, правова свідомість особистості – це така форма відображення правових явищ, яка включає в себе психічні, інтелектуальні, емоційні й вольові процеси і стани; знання діючого права й законодавства; правові навички й вміння; правове мислення; правові емоції й почуття; правові переконання й установки, що синтезуються в прийнятих рішеннях і направлені на пізнання, спілкування й взаємодію у процесі правової діяльності й поведінки [3, с. 19].

Правова свідомість – сукупність правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації.

Правові погляди мають бути засновані на загальних правових знаннях та уявленнях про державу і право, правових відносинах між людьми, конституційних правах та обов'язках особистості. Необхідно, щоб ці знання й уявлення правильно відображали певні правові норми, інакше правові погляди будуть хибними.

На сьогодні специфічним недоліком правової свідомості окремих молодих людей є хибні уявлення про зміст правових норм.

Індивідуальна правосвідомість – це соціально-психологічна єдність людини. Вона завжди виникає як відображення конкретних умов людини, особливостей структури особистості. Наразі вона є й відображенням суспільного життя. Формування індивідуальної правосвідомості – найважливіший шлях становлення особистості, що відбувається під час засвоєння та усвідомлення норм і цінностей.

Правова свідомість належить до складу найважливішої складової частини системи регулювання безпосередньої поведінки людини у правовій сфері.

Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Костицький М.В., Мойсеєва О.Є. визначають, що необхідність активного розвитку правосвідомості у цей період обумовлюється тим, що намагання до самостійності, незадоволення пасивним положенням ще не підкріплюється стійкими соціально корисними мотивами поведінки і інтересами, достатнім життєвим досвідом, правильним розумінням співвідношення свободи й відповідальності особистості [1, с. 221].

Морально-правові компоненти особистості визначають методи та засоби досягнення цілей. До морально-правових компонентів особистості слід віднести:

- ставлення до життя, до використання його можливостей, що характеризується осмисленістю, цивілізованістю, порядністю, гідністю та правомірністю;

- повагу до закону та законності, ставлення до них як до норм життя, що затверджують та захищають найвищі моральні цінності, як до блага, без якого неможливо цивілізованим шляхом реалізувати себе, свої життєві плани, як до найбільш надійного способу розв'язання проблем, як до сили, що покликана та здатна захищати права і свободи від злочинних посягань;

- цивілізоване ставлення до власних прав і свобод, яке можна сформулювати наступним чином: «Мої права й свободи закінчуються там, де починаються права й свободи іншої людини»;

- повагу до свого громадського обов'язку, почуття відповідальності за надані суспільством права і свободи, відповідальне виконання обов'язків у трудовому колективі, сім'ї, стосовно інших осіб;

- неприйняття корпоративної, групової відповідальності та дружби, коли йдеться про аморальні, протиправні вчинки;

- вибір правомірних методів і засобів задоволення власних потреб, досягнення цілей, реалізації намірів;

- стійкість до спокус та можливостей, що містяться у протиправних шляхах задоволення потреб, легкої наживи та збагачення;

- високоморальне, вимогливе ставлення до себе, власної поведінки у суспільстві, що характеризуються розумінням органічної єдності своїх прав й обов'язків, а також обов'язком задовольняти власні потреби та інтереси, не завдаючи шкоди іншим людям і суспільству в цілому;

- розвинені почуття гідності, честі, совісті, самоповаги, що не дозволяють здійснювати вчинки, які принижують особистість не тільки в очах інших, а й у своїх власних та можуть призвести до втрати самоповаги;

- повагу до правоохоронних органів, їхніх представників, що призводить до безумовного виконання вимог законодавства та надання допомоги в укріпленні законності й правопорядку [1, с. 276].

Таким чином, правосвідомість має бути властива усім громадянам. Правосвідомість – це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом. Правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни у правовому середовищі, прогнозує й моделює їх. Правова свідомість суспільства, окремих груп, індивідів органічно пов'язана з правом як цілісним соціальним інститутом, з його виникненням, функціонуванням й розвитком, з пра-

вотворенням і правозастосуванням, іншими сторонами правового буття суспільства.

Юридична психологія / за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.

2. Головченко В.В., Ковальський В.С.

Юридична термінологія: Довідник. – К., 1998. – 231 с.

3. Подзолков В.Г. Матеріали к курсу лекцій по правовому вихованню. – Тула, Изд-во ТГПУ, 2007 – 127 с.

Список використаних джерел

1. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Костицький М.В., Мойсеєва О.Є..

Бондаренко І.С. Основні напрями правової соціалізації особистості

У статті розкрито проблеми формування правової свідомості студентів, зокрема, розвитку та вдосконалення правової соціалізації особистості, визначено провідне завдання правової соціалізації – забезпечення правомірної поведінки особистості, що передбачає формування й розвиток у неї правової культури, правового виховання, правосвідомості.

Ключові слова: правова свідомість, правова соціалізація, правомірна поведінка.

Бондаренко И.С. Основные направления правовой социализации личности

В статье раскрыты проблемы формирования правового сознания студентов, в частности развития и совершенствования правовой социализации личности, определено ведущее задание правовой социализации – обеспечение правомерного поведения личности, которое предусматривает формирование и развитие у нее правовой культуры, правового воспитания, правосознания.

Ключевые слова: учебный процесс; педагогические технологии обучения; качество знаний студентов.

Bondarenko I.S. Main types of legal socialization

The problems of forming of legal consciousness of students, which consists in development and perfection of legal socialization of personality are exposed in the article, a leading task of legal socialization is providing of good behaviour of personality, which foresees forming and development for it of legal culture, legal education, sense of justice.

Keywords: Cognitive activity, cognitive interest.